

УДК 93/94

YU ISSN 0350-0802

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ

ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС

Књ. LX
(2011)

Редакциони одбор

ЈОВАНКА КАЛИЋ, МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ,
МАРИЦА МАЛОВИЋ-ЂУКИЋ, СРЂАН КАТИЋ,
АЛЕКСАНДРА ВУЛЕТИЋ, МИЛИЋ Ј. МИЛИЋЕВИЋ
LUBOMÍRA NAVLÍKOVÁ, ИЛИЈА ТОДЕВ,
ANGELIKI KONSTANTAKOROULOU,
КОНСТАНТИН НИКИФОРОВ

Одговорни уредник

др Срђан Рудић
директор Историјског института

БЕОГРАД
2011

Александар РАСТОВИЋ
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за историју
Ниш

ИЗВЕШТАЈИ БРИТАНСКИХ ДИПЛОМАТА О УПАДУ АЛБАНАЦА У СРБИЈУ 1878-1897. ГОДИНЕ*

Апстракт: У раду се на основу бројне архивске грађе анализира писање британских дипломатских представника у Београду о непрестаним упадима наоружаних албанских чета са подручја Турске, односно Косовског вилајета на просторе Кнежевине односно Краљевине Србије, од завршетка Берлинског конгреса до краја 1897. године. Упади наоружаних Албанаца су нарочито интензивни били 1879, 1880, 1887, и 1897. У извештајима британских дипломата преовлађују саосећања са тим потезима Албанаца који су углавном били избеглице из Србије, а коју су напустили после завршетка Берлинског конгреса и осуде српских власти којима се приговарало да оштрим мерама не дозвољавају њихов повратак на своја раније напуштена огњишта и имања.

Кључне речи: Велика Британија, британске дипломате, Србија, Албанци, Косовски вилајет, гранични инциденти.

Једно од најважнијих питања које је заокупљало пажњу британских дипломата у Београду од завршетка Берлинског конгреса до краја XIX века, односило се на скоро свакодневне упаде албанских наоружаних чета из пограничног појаса Турске (подручје Косовског вилајета) у

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије *Европа и Срби (1804-1918): подстицаји и искушења европске Модерне* (Ев. Бр. 177031).

Србију.¹ Иначе, ти напади су били посебно интензивни на просторима новодобијеног Топличког и Врањског округа (најчешће мете напада су биле: Папраштица, Свирци, Бејачница, Слишане, Китка, Преполац, Житни Поток, Подујево). Међутим, не треба испустити из вида да су упади вршени дуж целе демаркационе односно граничне линије, почев од Новог Пазара до Врања.² Већину упада вршили су Албанци- мухаџири који су се иселили из јужне Србије и настанили на северној граници Косовског вилајета.³ Преласци на српску територију започели су још пре него што је дошло до коначног разграничења Србије и Турске.⁴

Што се тиче разлога због чега су Албанци прелазили српску границу они су се дешавали због пљачки, отмица, али и освете због тога што су напустили своја ранија огњишта и имања. Такође, намера Албанаца је била да уплаше и потисну српски живаљ из пограничног простора који би затим заузели односно населили и на тај начин извршили притисак на велике силе да се гранична линија помери у корист Турске, а на уштрб Србије. Не треба испустити из вида и чињеницу да су Албанци у Србији и Црној Гори видели препреку за остварење свог основног националног циља, ослобођења и уједињења албанских територија у јединствену албанску државу.⁵ Што се тиче бројности Албанаца који су насртали на српску границу она се кретала од неколико десетина (Топлички округ) до више од стотину (Врањски округ).⁶

Гранични инциденти и сукоби посебно су били изражени за време деловања Призренске лиге, а многи актери тих упада су били управо њени чланови.⁷ Као последица тих сукоба био је велики број жртава на обе

¹ А. Растовић, *Британске дипломате о Косовском вилајету 1878-1912*, Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, Међународни тематски зборник, књига 3, Косовска Митровица 2010, 275-276.

² Ј. Хаџи-Васиљевић, *Арбанаска лига-арнаутска конгра-и Српски народ у Турском царству (1878-1882)*, Београд 1909, 6-7.

³ М. Војводић, *Прилике на Косову и Метохији и политика Србије 1881-1912. године*, Историјски часопис, књ. XXXVIII (1991), Београд 1992, 165, Исти, *Србија и Срби на Косову и Метохији од Берлинског конгреса до Балканских ратова*, Косово и Метохија, Прошлост, садашњост, будућност, Зборник радова са међународног научног скупа, књига 28, Београд 2007, 85-87.

⁴ Исти, *Берлински конгрес и Призренска лига*, Историјски гласник 1-2, Београд 1989, 13.

⁵ Ђ. Борозан, *Велика Албанија поријекло-идеје-пракса*, Београд 1995, 29-41.

⁶ М. Јагодић, *Упади Албанаца у Србију 1879. године*, Историјски часопис, књ. LI (2004), Београд 2004, 90-91.

⁷ Д. Батаковић, *Улазак у сферу европског интересовања*, Косово и Метохија у српској историји, Београд 1989, 225.

стране. Само у 1885. и 1886. години убијено је тридесет осам Срба.⁸ У целој тој ствари Турци су углавном штитили Албанце или су благонаклоно гледали на екцесе које су чинили или због тога што су их сматрали погонским горивом за будући неминовни обрачун са околним балканским државама и народима или нису хтели директан сукоб са њима. Често се дешавало и да турске власти наоружавају Албанце, дајући им новац и храну, а све у циљу упада на српску територију.⁹

У овом периоду скоро да нема извештаја британских дипломата, у којима се не помиње проблем упада албанских банди на територију Србије, а који су често били толико озбиљни да су претили ескалацијом отвореног конфликта између Кнежевине односно Краљевине Србије и Турске. Са своје стране српски суверен и влада су непрестано упозоравали Порту на овај проблем који је оптерећивао односе две државе, о чему британске дипломате такође опширно пишу.

Само неколико недеља након окончања Берлинског конгреса, Френсис Џералд Гулд, британски генерални конзул у Србији пише да су Срби концентрисали своје трупе у крајевима који су им дати одлукама конгреса због претњи које долазе из пограничних крајева насељених Албанцима. Наводи податак да је у Приштини концентрисано пет хиљада Албанаца, и да се они налазе под контролом Албанске лиге. У разговору са кнезом Миланом добио је информације да у претходна три месеца није било дана, а да мање групе Албанаца нису нападале српске пограничне трупе. Само током јуна 1878, десило се око триста напада који су потом утихнули. Међутим, закључује Гулд у свом извештају, претње од напада су стални извор опасности и Београд се нада да ће Порта енергичним мерама зауставити те граничне инциденте.¹⁰ Крајем исте године Гулд је приметио да је стање на српско-турској граници донекле мирно, али да је једно село изгорело, а петсто – шесто сељака се повукло преко границе због страха од Албанаца, а не од Турака.¹¹

Нарочито интензивни упади албанских чета и инциденти на српско-турској граници били су током 1879. године. У писму које је Јован Ристић упутио Филипу Христићу, српском посланику у Цариграду 8. фебруара 1879, тражио је да српски посланик испослује од Порте да на границу две државе постави редовну војску како би се спречили упади

⁸ М. Војводић, *Прилике на Косову и Метохији*, 165.

⁹ Ј. Хаџи-Васиљевић, *Арбанаска лига-арнаутска конгра*, 9.

¹⁰ Mikrofilmoteka, S/GB-69, Foreign Office 93, vol. 110/39, Gould to Marquis Salisbury, August 29, 1878. (у даљем тексту: Mf, F.O.)

¹¹ Mf, S/GB-238, F. O. 105, vol. 3, N° 229, Gould to Salisbury, November 21, 1878.

Албанаца на српску територију. Истовремено, председник српске владе је упознао Христића да косовски валија ништа не предузима да се осигура ред на граници и спрече екцеси Албанаца.¹²

Први велики напад те године се догодио 13. фебруара када су Албанци напали село Дугу Луку. Ипак, један од најтежих инцидената десио се 18. априла када је формација од хиљаду добро наоружаних Албанаца силом упала на територију Србије. Том приликом заузели су варош Куршумлију и натерали српске трупе да се повуку све до Ниша. Конзул Гулд истиче да се доласком лепог времена стање на српско-албанској граници поново погоршавало и да је тамо немирно стање. Цела ствар се отела контроли на Велики Петак 11. априла када је неколико хришћанских породица избегло у Ниш. Такође је известио да Албанци нападају и српске граничне линије на тачки Преполац.¹³

Иначе, Албанци су започели напад тако што су се најпре поделили у две групе и то дуж Бањске и Качаничке реке одакле су кренули ка Куршумлији, али су само делимично имали успеха у окупацији, због бриљантне одбране малог српског гарнизона од двесто војника који су као последњу меру предузели дизање у ваздух магацина са барутом. Гулд извештава да је експлозија била толико јака да су Албанци морали да се повуку ка планини Самоково. Срби су успели да обезбеде шеснаест батаљона и то четири регуларна са војницима, а остале су сачињавали милиција потпомогнута са неколико артиљеријских батерија. Подручје преко кога су прешли Албанци остало је опустошено. У читавој тој ствари српска влада је оптужила Порту да је подржала устанике.¹⁴

Овај озбиљан инцидент који је био до тада највећи ударац миру установљеном на Берлинском конгресу изазвао је живу пажњу британског конзулата у Београду. Френсис Гулд је 21. априла 1879, известио Форин офис да се хиљаду врло добро наоружаних Албанаца, са добро обученим вођама и даље налазе на српској територији и то на врло важној коти Машковце, а да се неколико српских бригада са бројном артиљеријом припрема да их опколи и нападне. Истовремено, Србија је наставила да упућује протесте Порти оптужујући је да подржава нереде како би спречила демаркацију границе са Србијом.¹⁵

¹² Писма Јована Ристића Филипу Христићу од 1870. до 1873. и од 1877. до 1880, бр. 140, Београд 1931, 263.

¹³ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 6, N° 86, Gould to Salisbury, April 18, 1879, Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 6, N° 87, Gould to Salisbury, April 18, 1879.

¹⁴ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 6, N° 99, Gould to Salisbury, April 18, 1879.

¹⁵ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 6, 9, N° 98, 56, Gould to Salisbury, April 21, 1879.

Конзул Гулд је детаљно писао и о офанзивни српске војске покренутој у циљу протеривања Албанаца из Куршумлије и са целокупне српске територије. Тако је 23. априла известио лорда Солзберија, шефа Форин офиса да су Албанци поражени и тотално разбијени и да је само неколико расутих банди остало на српској територији. Забележио је и да је косовски паша послао врло поверљив телеграм српским трупама нудећи сарадњу у заштити границе.¹⁶

Следећег дана послао је нови извештај у коме је напоменуо да су губици Албанаца велики, а Срба мали у сукобу око Куршумлије. Уз помоћ отоманских трупа Албанци су натерани да Србима врате и стоку коју су отели приликом заузимања Куршумлије. Конзул Гулд је забележио и да се Јован Ристић захвалио турским трупама на сарадњи у обрачуна са Албанцима, а које су деловале по наређењу косовског паше.¹⁷ Овим чином дошло је до извесног отопљавања у међусобним односима који су озбиљно пољуљани изненадним и неочекиваним упадом Албанаца у Србију.

Колико је овај догађај привлачио пажњу британске дипломатије можда најбоље показује опширно писмо које је Френсис Гулд приредио 7. маја исте године за Форин офис и у коме је детаљно изложио детаље око упада Албанаца у Србију и њихово истеривање након неколико дана. Гулд износи детаље око преласка Албанаца на српску територију и истиче да је турски паша у Приштини чим је чуо за тај инцидент упутио шест батаљона на границу у близину Преполца. Албанци су се из правца Куршумлије прво повукли ка планини Самоково, а одатле почели да се повлаче ка Преполцу где су многе од њих заробили Турци. Српска војска је кренула за њима, при чему је један део успела да побије и поврати чак и део украдене стоке. Од тада је граница мирна, али хришћанско становништво се због веће сигурности повукло унутар граница Србије.

Британски конзул је предвиђао да ће Албанци ускоро обновити своје нападе упркос вандредним мерама које су предузеле турске војне власти тиме што су пребациле своје трупе на границу са Србијом. По његовом мишљењу то жалосно стање ће трајати све док српска влада буде истрајавала на томе да одбија да дозволи Албанцима из Куршумлије и околине да се врате својим кућама. Тај несрећан народ се повукао пред напредовањем српске војске у последњем рату, при чему они и даље моле српску владу да им врати земљу која им припада. Они непрестано крстаре дуж границе као гладни вуци, користећи сваку погодну прилику да пљачкају. Гулд није имао прилику да се пожали кнезу Милану и

¹⁶ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 6, N° 101, Gould to Salisbury, April 23, 1879.

¹⁷ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 6, N° 102, Gould to Salisbury, April 24, 1879.

члановима владе због те неправде према Албанцима и нерешавања тог питања.¹⁸ У овом писму је најотвореније изнео критику на рачун српске владе оптужујући је да грубим мерама спречава повратак Албанаца на своја огњишта.

Након овог изузетно опасног догађаја српска и турска влада су постигле договор да се осигура лична безбедност чланова комисије која је формирана у циљу испитивања инцидента који су се догађали дуж заједничке границе. Две владе су се сложиле да чланови комисије добију адекватну пратњу која би се састојала од батаљона пешадије и полускадрона коњице.¹⁹

Привремено затишје на граници Србије и Турске трајало је врло кратко. Већ средином јуна исте године конзул Гулд је забележио да граница врви од наоружаних банди Албанаца које врше упад на српску територију упркос бројним српским трупима. У таквим околностима Србија је поново захтевала од Порте да турске трупе буду послате на границу јер у противном неће моћи да обезбеди сигурност границе.²⁰ Један од тежих инцидента се десио 23. јуна на Гољак планини када су два Албанца заробљена, а један Србин рањен.²¹ Још гори конфликт се десио средином августа код села Слишане у Јабланичком срезу када су албанске чете укупне снаге тристо људи прешле српску границу и сукобиле се са српским трупима. Том приликом дошло је до жестоких окршаја када су убијена три Албанаца, а мртвих је било и на српској страни. Тих дана косовски валија је обавестио српске власти да је дуж њене границе концентрисано око осам хиљада наоружаних Албанаца који су спремни на освету.²²

Истовремено, у складу са договором српских и турских власти о гарантовању безбедности члановима комисије који прате граничне инциденте, Џералд Гулд је 2. јула известио да је шездесет заптија послато на заједничку границу као својеврсна пратња и подршка члановима пограничне комисије за инциденте и регуларним трупима, али да се Порта жали да српска влада није концентрисала довољно снага на својој страни границе.²³

Српска влада али и британске дипломате су тих недеља биле благовремено обавештене и о великом скупу албанских главара у северној

¹⁸ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 6, N° 110, Gould to Salisbury, May 7, 1879.

¹⁹ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 6, N° 112, Gould to Salisbury, May 9, 1879.

²⁰ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 7, 9, N° 148, 4, Gould to Salisbury, June 12, 1879.

²¹ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 7, N° 171, Gould to Salisbury, June 25, 1879.

²² Mf, S/GB-240, 241, F. O. 105, vol. 7, 9, N° 234, 236, 38, Gould to Salisbury, August 12, 1879.

²³ Mf, S/GB-241, F. O. 105, vol. 9, N° 14, Gould to Salisbury, July 2, 1879.

Албанији на коме је одлучено о новом великом упаду у Србију. Албански прваци су том приликом упозорили локалне турске власти да се не мешају у њихове планове јер би их то могло коштати живота. Српска страна је о тој информацији обавестила турског посланика у Београду који је поверљиву обавештајну вест проследио генералном гувернеру Косовског вилајета. Занимљиво је да је британска дипломатија добила информацију да ће генерални гувернер Косовског вилајета предузети адекватне мере да спречи потенцијалне упаде на подручје Србије.²⁴

Иначе, нови велики напад на српску територију Албанци су припремали и фебруара 1880. године. Договор је склопљен у Приштини, а главнина снага која је требало да нападне Србију концентрисала би се у близини тога града. Српска влада је и овог пута сазнала за тај напад и на време упозорила Порту и косовског валију коме су званичне турске власти дале инструкцију да осујети напад Албанаца на српску границу.²⁵

Да би неутралисала сталне жалбе које су стизале из Београда о непрестаним упадима нерегуларних албанских трупа на српску територију уз благонаклон став турских власти, Порта је тих недеља лансирала вест да су Срби окупирали земљу на турској територији (15 миља у дубину) на старој граници између Копаоника и Рашке, на реци Ибар, што је српска влада најжешће демантовала, тражећи од Турака да понуде чврсте доказе за ту своју тврдњу. Према британским подацима у српској влади је владало уверење да је Турска погрешно информисана о томе од локалних турских представника.²⁶

Колико је ситуација на српско-турској граници била драматична најбоље показује и опширан извештај који је Френсис Цералд Гулд упутио лорду Солберију 10. септембра 1879. Из њега се може видети да ситуација прети да измакне контроли, али и да британски дипломата за такво стање ствари поново у знатној мери оптужује српску страну која по њему предузима екстремно сурове мере у намери да очисти територију од непријатељске расе, а делимично због жеље да обезбеде земљу за хришћане Србе који беже кроз Албанију на територију Кнежевине Србије.

С друге стране, стао је у заштиту турских власти које по њему немају довољно војних ефектива како би заштитиле границу од упада Албанаца. У извештају се наводило да су последњих неколико дана обновљена непријатељства на српско-албанској граници и да је повећан

²⁴ Mf, S/GB-240, F. O. 105, vol. 7, N° 214, 215, Gould to Salisbury, July 31, 1879.

²⁵ М. Војводић, Берлински конгрес и Призренска лига, 14-15.

²⁶ Mf, S/GB-240, F. O. 105, vol. 7, N° 231, Gould to Salisbury, August 6, 1879.

број албанских напада на српску територију. Албанци отварају ватру на куће и краду стоку. Српско-албанска граница подсећа на стање рата, јер се користи свака могућа прилика да се изврши напад на другу територију. За време кнеза Михаила стање на граници је било тако неподношљиво да су подношени приговори на адресу Порте и Србија је добијала мале своте новца као одштету од Порте, а Албанци су проглашавани за агресоре. Такво стање ствари није јачало ауторитет султана у Албанији, а с друге стране дошло је до продубљивања размирица између Албанаца и њихових српских суседа. Међутим, сада је велики број албанских села која су окупирали Срби напуштено и сваки покушај да се врате онемогућава се силом.²⁷

Биланс напада, као и број мртвих и рањених током те изузетно немирне године је био поражавајући. Албанци су извршили седамдесет три напада на просторе Топличког и дванаест напада на подручје Врањског округа. Само у Топличком крају је убијено тридесет девет људи, а њих двадесет пет је рањено.²⁸

Српска влада је поред сталних упозорења Порти да предузме енергичније мере у пресецању упада нелегалних албанских банди на територију Кнежевине Србије, крајем октобра 1879. године упутила турској влади и ноту са захтевом за одштету од милион и деветсто хиљада франака као компензацију за упаде Албанаца на српску територију.²⁹ Овај, као и захтев о исплати одштете после масовног напада Албанаца на место Свирце априла 1880, турске власти су одбиле.

Током 1880. године су настављени гранични инциденти, а један од драстичнијих се десио средином априла кад су се турске трупе на подручју између Вучитрна и Призрена сукобиле са албанским избеглицама из Србије које су покушале да пређу границу и поново се населе на територију српске Кнежевине. Према британским изворима том приликом је убијено око двесто избеглица, двадесет турских војника је рањено, а две хиљаде избеглица је ипак успело да пређе у Србију југоисточно од Призрена.³⁰

Занимљиво је да је вест о овом тешком инциденту, али и сличним мањим екцесима који су се дешавали тих месеци, српска страна демантовала. Конзул Гулд је поводом овог инцидента разговарао и са Јованом Ристићем који му је рекао да су у многим случајевима догађаји веома

²⁷ Mf, S/GB-239, F. O. 105, vol. 5, N° 56, Gould to Salisbury, September 10, 1879.

²⁸ М. Јагодић, Упади Албанаца у Србију, 91.

²⁹ Mf, S/GB-240, F. O. 105, vol. 8, 9, N° 291, 241, Gould to Salisbury, October 29, 1879, Писма Јована Ристића Филипу Христићу од 1870. до 1873. и од 1877. до 1880, бр. 141, Београд 1931, 265.

³⁰ Mf, S/GB-141, F. O. 260, vol. 17, N° 1, St. John to Salisbury, April 17, 1880.

преувеличавани и да стање на граници није узнемиравајуће мада је тачно да је претходних недеља петсто Албанаца извршило напад на српски територију код места Свирци, и да избеглице из Старе Србије непрестано траже заштиту на српској земљи.³¹

Међутим, тврдње Ристића демантовао је Џон Блунт, британски генерални конзул у Солуну који је британској влади упутио текст о стању на српско-турској граници који је објављен у листу *Cossova Gazette* 7. јула 1880. У опширном чланку аутор пише о екцесу на српско-турској граници код Прешева када су двојица турских војника заустављена од стране тридесет људи од којих је њих петнаест било обучено у униформе српске пограничне војске, а осталих петнаест су носили цивилна одела. Тројицу војника су дочекали у заседи, опколили и наредили да предају оружје, муницију и имовину или ће бити убијени. Један од војника по имену Бекир је одбио да то учини и зато је убијен са три хица, док је војник Али успео да пружи отпор сат и по времена и да се докопа граничне линије. Након овог инцидента турске јединице су добиле тело убијеног војника. Извршено је вештачење уз присуство српских официра који су признали да су убице били Срби. Лист наводи да се слични инциденти на турско-српској граници непрестано понављају.³²

Огромну улогу у непрестаној бризи британске дипломатије за дешавања на српско-турској граници и својеврсној афирмацији албанског питања у британској званичној политици и јавности тих недеља и месеци одиграо је лично Френсис Џералд Гулд. Прихватајући здраво за готово све вести које је добијао са терена, а затим неселективно и некритички прослеђивао Форин офису, Гулд је у великој мери допринео дезинформисању свог министарства и владе, која је на основу његових извештаја градила своју политику према Србији, али и према албанском питању. Званични Лондон је преко Гулда тих месецу упозоравао српску владу да дозволи повратак кући албанским избеглицама.

О његовом доприносу својеврсној интернационализацији албанског питања је веома опширно и то са дозом знатне огорчености писао Јован Ристић у писму које 29. августа 1879. године упутио Филипу Христићу у Цариград. Ристић најотвореније оптужује Гулда да је створио „арнаутаско питање као спољно питање“. Сматрао је да би Срби нашли већ неки модус вивенди са Албанцима да британски конзул није чинио кораке против

³¹ Mf, S/GB-242, F. O. 105, vol. 12, N° 32, Gould to Granville, May 12, 1880, M. Војводић, Берлински конгрес и Призренска лига, 15.

³² Mf, S/GB-141, F. O. 260, vol. 17, N° 3, Consul-General J. E. Blunt to earl Granville, July 14, 1880.

српске владе, стварајући колацију сила против Србије. Гулда је оптужио и да је ставио под потпуну контролу Сермет ефендију, турског посланика у Београду, коме редигује или поправља ноте, даје упутства, посредује у његово име. Закључак првог човека српске владе је био да је Џералд Гулд с једне (трговачке) стране добродошао у Србију, али да с друге стране „све квари и заплиће“.³³

Колико су озбиљну пажњу британске дипломате у Србији поклањале питању стања на српско-турској граници, али и укупном односу између Срба и Албанаца показује занимљива депеша коју је 28. априла 1881. године послао Аугустус Бекер, британски вицеkonzул у Нишу свом колеги Гулду. Бекер прогнозира врло могући скори напади Албанаца дуж јужне српске границе и наводи неколико чињеница које се тичу ранијих српско-албанских односа.

Вицеkonzул Бекер подсећа да је у претходном рату кнез Милан објавио прокламацију која се тицала понуде о заштити личности и имовине свих мирољубивих грађана без обзира на веру и расу, при чему се о спровођењу ове наредбе стриктно старао пуковник Хорватовић, оштро кажњавајући свакога онога који би направио неки прекршај у смислу ниподаштавања личности или имовине локалног становништва, и на тај начин је постао непристрасан и веома популаран код Турака и Арнаута који су га ословљавали као Хорват паша. Бекер подсећа да је Хорватовић након завршетка рата као командант армијског корпуса на новој територији обезбедио такав утицај на Албанце да су многи од њих добровољно у име његовог корпуса надгледали границу и спречавали крађу стоке дуж границе. Такође, бројне албанске вође су имале такво поверење у Хорватовића да су му предлагали да се врате у Србију са својим народом и били спремни да се подвргну регрутацији у српску војску, као и да шаљу децу у српске школе. Једини услов који су поставили је био да се деци не укида религија у школама.

Са своје стране Хорватовић је припремио план како би се остварило оно што су му албанске вође предлагале. Тај програм је упутио у Београд, али никада није добио одговор. Чињеница да је пуковник Хорватовић стекао велико поверење код албанског живља изазвала је код појединих војних кругова подозривост према њему, при чему су га погрдно називали арнаутски konzул. На крају извештаја Бекер закључује да је опозив пуковника Хорватовића изазвао разочарење код албанског

³³ Писма Јована Ристића Филипу Христићу од 1870. до 1873. и од 1877. до 1880, бр. 144, Београд 1931, 268-270.

живља и угасило сваку наду у неки договор са српском владом и од тада они повремено врше упаде на српској страни границе, тако да су многи животи изгубљени на обе стране. Коначно, Бекер упозорава на то да концентрација Албанаца у близини Скопља указује на вероватноћу њихове освете српским властима, као и да убиства једног турског земљопоседника и другог земљопоседника у близини Лесковца може тренутно да испровоцира један или више напада Албанаца и то већих размера.³⁴

Привремено затишје на српско-турској граници прекинуто је 1887. када су поново интензивирани напади албанских чета на српску територију, али је било и упада са српске стране границе на територију Турске.³⁵ Почетком те године српска и турска влада су постигле нов договор о именовању делегата у посебну граничну комисију која би заједнички испитивала узроке напада на стоку и друге граничне инциденте, а све у циљу предузимања ефективних мера како би се даљи екцеси предупредили.³⁶ Крајем исте године две стране су се поново сагласиле да именују нову мешовиту комисију која би испитала узроке сталних немира на југозападној граници Србије, а које по заједничком мишљењу изазивају Албанци, као и друге узроке турбуленција у тој области.³⁷

Реагујући на писање српске и мађарске штампе о упадима Албанаца на територију Србије са простора Косовског вилајета, А. Џонстон, британски дипломата у Београду је 27. октобра 1887. разговарао са Зија Бегом, турским послаником у Београду о томе да ли има било каквих основа за такве информације. Одговор Зија Бега је гласио да му се српска влада жалила на упаде Албанаца у Србију, и да је он телеграфисао турском команданту Косовског вилајета који му је одговорио да су тројица од осам Албанаца који су починили напад заробљени и да турске трупе траже остале како би их ухапсили. С друге стране, Зија Бег је Џонстону показао листу од двадесет пет различитих жалби које је упутио само током 1887, српској влади, а тичу се убиства, пљачки и слично које су починили Срби и граничари Србије према турским грађанима. Српска влада нити у једном случају није дала сатисфакцију Турској, а на неке од жалби није ни одговорила.

Дипломата Џонстон је такође обавио разговор у вези са граничним инцидентима и са Јованом Ристићем који му је навео случај упада осам Албанаца и рекао да је начелник округа телеграфисао у Београд да

³⁴ Mf, S/GB-244, F. O. 105, vol. 19, N° 18, Baker to Gould, April 28, 1881.

³⁵ М. Војводић, Прилике на Косову и Метохији, 165.

³⁶ Mf, S/GB-158, F. O. 260, vol. 42, N° 51, Blunt to White, January 21, 1887.

³⁷ Mf, S/GB-260, F. O. 105, vol. 64, N° 171, Wyndham to Salisbury, December 14, 1887.

је група од петсто Албанаца спремна да пређе у Србију преко турске границе. Након тога Ристић је тражио од Зија Бега да сазна да ли је то тачно, при чему је командант Косовског вилајета тврдио да нема основа за такве тврдње. Џонстон пише да изгледа да постоје неслагања између српске и турске владе око сталних упада преко југозападне границе Србије при чему турски посланик покушава да одговорност за те упаде свали на леђа српске владе док Ристић читаву ствар посматра много хладнокрвније. По његовом мишљењу власти на обе стране границе имају потешкоће да сагледају незаконоње које чине њихови сународници.

Џонстон је такође обавестио Форин офис и да је у српској штампи објављена вест да је знатан број српских трупа послат на границу због присуства великог броја Албанаца у том простору. У вези са тим, британски дипломата је обавио разговор и са Ђорђем Симићем, начелником Политичког одељења МИД-а који му је рекао да српска влада само јача своје граничне тачке у намери да спречи сваки напад који би учинили Албанци и да су према потврђеним вестима Албанци присутни у близини Куршумлије.³⁸

Током последње деценије XIX века напади и упади Албанаца на територију Краљевине Србије су посебно били изражени у 1897. години. Раналд Даглас Макдоналд, британски вицеkonzул у Београду јавио је 12. јула у Лондон да се у близини Куршумлије, на српској граници десио сукоб Срба и банде Арнаута (термин који користи Макдоналд). У том сукобу по проценама српских власти два Арнаута су убијена, док Срби нису имали жртава. Према турској верзији догађаја српски граничар је отворио ватру на турску патролу, а Арнаути су се нашли да помогну народу који су били изложени пуцњави.³⁹ Други велики сукоб се десио крајем истог месеца када је двадесет турских војника уз помоћ неколико Албанаца ушли преко планине Јавор у близини Нове Вароши у српску територију и том приликом је дошло до сукоба са српским граничарима при чему је један сељанин рањен али није било мртвих.⁴⁰ Коначно, трећи озбиљан инцидент се такође десио крајем јула када су регуларне турске трупе заједно са Албанцима, укупне снаге двесто људи напали седам српских граничних караула близу града Рашке, које је чувало десет српских граничара. У том сукобу убијено је пет Турака и неколико Срба.⁴¹

³⁸ Mf, S/GB-157, 254, F. O. 260, 105, vol. 41, 64, N° 148, A. Johnstone to Salisbury, October 28, 1887.

³⁹ Mf, S/GB-174, F. O. 260, vol. 71, N° 51, Macdonald to Salisbury, July 12, 1897.

⁴⁰ Mf, S/GB-174, F. O. 260, vol. 71, N° 59, Eliot to Salisbury, July 28, 1897.

⁴¹ Mf, S/GB-174, F. O. 260, vol. 71, N° 4, 60, Eliot to Salisbury, July 29, 1897.

Колико је ситуација постала затегнута показује и чињеница да је почетком августа те године лорд Солбери, британски премијер и шеф Форин офиса, информисао Чедомиља Мијатовића, српског посланика у Лондону, да је аустријски амбасадор у Цариграду скренуо пажњу турском министру иностраних послова на неред на српској граници и затражио да се предузму кораци да се такви напади не понављају. Аустријски посланик је добио подршку у тој мисији код Порте од представника других сила у Цариграду. Турски министар је прихватио сугестију великих сила и сложио се са српском владом да се именује комисија која би испитала све те инциденте.⁴²

Као и много пута раније српска и турска влада су поново формирале заједничку комисију која је послата да истражи недавне инциденте на српско-турској граници. По писању британских дипломата комисија је предложила да се погранично становништво разоружа, односно да им се одузме оружје и муниција. Предлагало се и да српска и турска погранична полиција буду наоружане истом врсте пушке и да је тај предлог предмет дискусије две владе.⁴³ Закључци комисије за пограничне инциденте остали су и овога пута мртво слово на папиру. Ситуација је у мањој или већој мери и даље остала непромењена. Инциденти су се наставили, а ефикасне мере за превенцију албанских упада на српску територију су изостале.

После завршетка Берлинског конгреса британска дипломатија на Балкану велику пажњу посвећује албанском питању, а у контексту формирања Призренске-албанске лиге чији је основни циљ био стварање јединствене албанске државе. Истовремено њени дипломатски представници у Београду помно бележе све информације везане за питање Албанаца, упаде албанских наоружаних чета у Србију, проблем мухацира и њиховог повратка у Србију коју су напустили после завршетка Берлинског конгреса и територијалног разграничења са Турском. Британске дипломате, а пре свега конзул Џералд Гулд, прецизно бележе све екцесе које су се дешавали на српско-турској граници. Међутим, у њиховим извештајима у великој мери преовлађују саосећања са намерама Албанаца који су били инспиратори тих инцидентата, а који су углавном били избеглице из Србије. Узроке њихових непрестаних упада у Србију су правдали неспремношћу српских власти да им омогуће повратак на ранија огњишта, као и имовину која им је одузета. Они такође имају скоро

⁴² Mf, S/GB-173, F. O. 260, vol. 70, N° 26, Salisbury to N. E. Eliot, August 2, 1897.

⁴³ Mf, S/GB-174, F. O. 260, vol. 71, N° 66, Eliot to Salisbury, September 9, 1897.

потпуно разумевање и за турске власти које су се у целој тој ствари понашале веома амбивалентно. С једне стране су формално изражавале спремност да зауставе нелегалне преласке и упаде Албанаца у Србију, а истовремено су те исте Албанце охрабривале да упаде врше, штавише постоје подаци да су их наоружавали, и снабдевали храном и новцем.

Aleksandar Rastović

**BRITISH DIPLOMATS REPORTS ABOUT ALBANIAN INVASIONS
OF THE SERBIAN FRONTIERS AND TERRITORIES
1878-1897.**

Summary

After Berlin Congress British diplomats in Serbia mainly made reports about Albanian question, and especially recorded numerous incursions of the armed Albanian troops on the Serbian territory which culminated 1879, 1880, 1887, and finally 1897. All British diplomats in particular general consul Gerald Gould precisely noticed all Albanian excesses on the common boundary during that period. However they mainly sympathised them because they believed that Serbian government was guilty for those incursions due to roughly opposing of home-coming of Albanian refugees whose were forced to leave their homes after Berlin congress and delimitation of the Serbian and Turkish boundary. At the same time they supported standpoints of the Turkish government who had ambivalent position about Albanian invasions of the Serbian frontiers and territories. On the one side she condemned all those Albanian actions and was ready to send regular troops to stop them, but on the other side encourage them to follow up raids, armed the Albanians and supplied them by food and money. Merely in 1879, British diplomats recorded 85 raids of the Albanian troops. On that period 39 people were killed.

Key words: Great Britain, British diplomats, Serbia, Albanians, Kosovo vilayet, Boundary incidents

Чланак примљен: 04. 05. 2011.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 27. 06. 2011.